

Міжнародне право. Порівняльне правознавство

Право на приватність – містка юридична категорія. Його можна визначити як особисте немайнове право людини на свободу визначення своєї поведінки у сфері приватного життя (до якого входить особисте і сімейне) на свій розсуд, яка виключає будь-яке втручання в нього зі сторони інших осіб та держави, крім випадків, передбачених законом.

Отже, зміст права на приватність за європейськими стандартами Ради Європи ширший, ніж в українській системі права. Щодо останньої, то сам інститут цього права ще структурно не визначений у законодавстві. Великі надії можна покласти на новий Цивільний кодекс, який містить практично всі елементи права на приватність і в якому передбачається механізм їх здійснення.

¹ Цит. За Michael Venne. An attempt to define the five most important privacy issues // <http://www.media-awareness.ca/eng/issues/priv/resource/devour.htm> - 1997

² Alan F. Westin, Privacy and Freedom, Athenum, New York – p.7.

³ Красавчикова Л.О. Личная жизнь под охраной закона. - М., 1983. – с. 45.

⁴ Рабінович П.М. Рішення Європейського суду з прав людини: до характеристики концептуально-

методологічних засад їх обґрунтування // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 1999. -№1. – с. 357

С. Федик,

*асистент кафедри юридичного факультету
Львівського національного університету
ім. Івана Франка*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОФІЦІЙНОГО ПРАВОТЛУМАЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Питання правотлумачної діяльності офіційних інтерпретаторів мають як науково-теоретичне, так і суто прикладне значення, оскільки результати цієї діяльності безпосередньо передують правозастосуванню та реалізації права. Разом з тим такий процес притаманний всім видам правової діяльності - правотворчості, правореалізації, правозастосуванню, систематизації, правовому вихованню, пропаганді права тощо, оскільки у правовому суспільстві тлумачення юридичних норм є стабілізуючим чинником процесу регулювання суспільних відносин, сприяє підвищенню ефективності правових норм, зміцненню законності, захисту прав людини і громадянина. Окрім цього правоінтерпретаційний процес здійснює опосередкований зв'язок між волею законодавця, суддівським розсудом, державою, суспільством, окремою особою та інтересами цих груп.

Правоінтерпретаційний процес складається з двох стадій: тлумачення-з'ясування та тлумачення-роз'яснення. Сам процес з'ясування здійснюється певними способами та прийомами. Кожен спосіб зумовлений особливостями, тому пропонується передусім виходити із завдань та об'єкта тлумачення права (як об'єкта спеціального пізнання).

У наукових дослідженнях останніх років звернено увагу на невирішеність проблеми визначення прийомів і правил з'ясування норм права та їх подальшого об'єднання у способи тлумачення. Важливо зауважити, що деякі автори взагалі не вбачають різниці між способами та прийомами, у теорії права і на сьогодні немає єдності поглядів щодо кількості способів тлумачення.

У ході аналізу науково-теоретичних джерел стосовно процесу тлумачення-з'ясування доходимо висновку, що в його перебігу використовується комплекс способів з'ясування та їхніх структурних компонентів, які своєю чергою треба розглядати не відокремлено, а в єдності та взаємозв'язку. У процесі тлумачення, як нам видається, інтерпретатор не задумується над послідовністю використовуваних ним тих чи інших способів (способу) з'ясування чи їхньої конкретної назви - адже у цьому процесі він реалізує свої потенційні внутрішні інтелектуальні можливості.

На сучасний період важливо дослідити способи тлумачення-з'ясування та особливості їх використання стосовно інтерпретації положень Європейської конвенції та інших юридичних норм щодо прав і свобод людини. Відомо, що у правовому полі Ради Європи найвищою інстанцією такого тлумачення виступає Європейський суд з прав людини, а в Україні - Конституційний Суд. Конституційний Суд України вперше в історії нашої держави почав здійснювати правотлумачення з урахуванням міжнародних стандартів, тому, порівняно з досвідом інтерпретаційної діяльності Європейського суду, він має відносно не тривалу практику тлумачення юридичних норм стосовно прав і свобод людини. Проте, як його правотлумачувальна діяльність, так і ця ж діяльність Європейського суду в українській теорії та практиці ще повною мірою не відображені. При цьому зазначимо, що Європейський суд у своїй діяльності активно використовує традиційні елементи західноєвропейського права, в тому числі й правило прецеденту. Його рішення обґрунтовуються не тільки відповідно до змісту норм, що захищають права і свободи людини, але й принципів справедливості, розумності, природного права, відповідності моральним критеріям суспільної необхідності.

Аналіз низки науково-теоретичних напрацювань свідчить про недостатню дослідженість питань щодо принципів, прийомів, способів тлумачення міжнародно-правових актів, зокрема тих, що стосуються захисту прав та свобод людини. У міжнародному праві немає нормативного акта, який би вичерпно перелічував загальноновизнані принципи і норми, а наукові джерела не подають чіткого розмежування правил та принципів, більше того - вказують різну кількість принципів тлумачення міжнародно-правових актів – 7, 10, навіть 62. Як правило, тлумачення міжнародно-правових актів на практиці здійснюється з дотриманням загальних принципів міжнародного права - справедливості, розумності, природного права, відповідності моральним критеріям суспільної необхідності та інших, вихідні положення яких закріплені у Статуті ООН, Декларації про принципи міжнародного права, документах Нарад по безпеці та співробітництву у Європі, а також відповідно до змісту тих правил, що кодифіковані Віденською конвенцією про право договорів. Тому визнання пріоритетів основних принципів міжнародного права потребує уточнення самих цих принципів, їх кількості, змісту або хоча б встановлення їх нормативного чи доктринального переліку, чи хоча б самого визначення.

Питання, що стосуються принципів тлумачення міжнародних договорів, зокрема норм щодо захисту прав і свобод людини, для сучасної України мають особливе значення, оскільки зміст Декларації про державний суверенітет, Закону України "Про дію міжнародних договорів на території України", Конституції України констатують пріоритетну силу міжнародно-правових актів на території України. Міжнародні та національні норми щодо прав і свобод людини у сучасній Україні повинні тлумачитись відповідно до міжнародних та національних правових приписів і принципів.

Зважаючи на такий науково-теоретичний стан у дослідженні принципів тлумачення міжнародно-правових актів взагалі і міжнародних норм щодо прав і свобод людини зокрема, нами враховано попередні здобутки у цій сфері та зроблено спробу виявити і сформулювати (не претендуючи на вичерпність та беззаперечність висновків) ті принципи тлумачення, що застосовуються Європейським судом з прав людини у процесі інтерпретації ним Конвенції та інших юридичних норм, що

торкаються прав і свобод людини. Разом з тим вважаємо, що виявлені нами у ході цього дослідження характерні принципи правотлумачної практики Європейського суду можуть і повинні використовуватись Конституційним Судом України у процесі тлумачення ним норм щодо прав і свобод людини.

Спираючись на узагальнення правотлумачної практики Європейського суду та низки правоположень, сформульованих у його рішеннях, нами встановлено, що процес тлумачення Конвенції та інших зазначених норм підпорядкований комплексній і взаємозалежній системі принципів, які є визначальними в інтерпретації цих норм, управляють (керують) цим процесом. Це принципи забезпечення ефективності, пропорційності, автономності, певної свободи національного угляду в процесі тлумачення Конвенції та інших юридичних норм щодо прав і свобод людини. Поняття зазначених принципів виведені нами зі змісту положень Конвенції та правоінтерпретаційної діяльності Європейського суду стосовно тлумачення ним юридичних норм з прав та основних свобод людини і, головню, стосуються тлумачення норм Конвенції, однак повною мірою можуть застосовуватись і при тлумаченні, що здійснюється Конституційним Судом України. Забезпеченню таких принципів підпорядкований будь-який спосіб чи вид тлумачення, зокрема тлумачення-з'ясування, спрямований на інтерпретацію Конвенції та інших норм щодо прав і свобод людини. Виявлені та сформульовані принципи інтерпретаційної діяльності найтісніше взаємодіють з оцінною групою способів тлумачення-з'ясування юридичних норм у галузі прав і свобод людини. Підпорядкованість правотлумачення цим принципам дає можливість забезпечувати безпомилкову та ефективну інтерпретацію юридичних норм. Разом з тим принципи інтерпретації зумовлюють і особливості застосовуваних способів тлумачення.

М. Халемін,
*ад'юнкт Національної академії
внутрішніх справ України, м. Київ*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНИХ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ІДЕЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ ТА ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЦЧИНА

В умовах розбудови в Україні правової держави і реформи правової системи потребує змін та приведення у відповідність із загальноновизнаними принципами та стандартами вся побудова й зміст кримінального судочинства. Однак при цьому переході до якісно нового не треба відмовлятися від того найкращого, що вироблено наукою вітчизняного кримінально-процесуального права за попередні роки; це найкраще необхідно врахувати, щоб воно і надалі та ще з більшою ефективністю служило інтересам українського суспільства. До того ж на етапі кардинальної реформи кримінального процесу в нашій країні не варто повністю і безумовно копіювати законодавство інших держав, які прийнято вважати правовими (передусім мова йде про країни так званої "західної демократії" – США, Великобританія, ФРН тощо), тим більш, якщо концептуальні ідеї їх кримінального процесу неприйнятні в наших умовах.

Реформування кримінального процесу багато в чому залежить від концептуальної (керівної) ідеї, засвоєної законодавцем та реалізованої в правових нормах. Усвідомлення цієї концептуальної ідеї залежить від багатьох причин: розвиток правової думки в державі, національний правотворчий досвід, методологічні основи праворозуміння, національний менталітет тощо. Зовнішній вираз цієї концептуальної ідеї проявляється передусім у постановці загальної мети кримінально-процесуальної діяльності, якою в Україні є встановлення істини у кримінальній справі.

І хоч у ст. 2 КПК України не міститься самого терміну "істина", її зміст вказує на те, що встановлення істини у справі – безумовна вимога закону та загальна мета всієї кримінально-процесуальної діяльності та її центральної частини – процесу доказування. Мета встановлення істини у справі виявляється у постановці завдань кримінального судочинства, впливає з них. Справа не в тому, чи застосовує законодавець слово "істина" (хоча на нашу думку і ця обставина має певне, передусім організуюче, значення): головне полягає в сутності питання, а не в формі його вираження, тому що з позицій діалектики зміст є первинним, а форма – вторинною.

Мета кримінально-процесуальної діяльності – це, насамперед, встановлення фактичних обставин справи в повній і точній відповідності з дійсністю, тобто встановлення в справі істини. Причому встановленню підлягають не будь-які, а лише юридично значимі обставини.

Теорія пізнання (гносеологія) встановлює, що оточуюча дійсність є пізнаваною, не існує недоступних для людської свідомості, мислення речей та подій, немає нічого такого, що не може бути пізнаним. Людина, досліджуючи явища оточуючої дійсності, пізнає їх сутність. Причому знання, яке здобуває людина в процесі цього пізнання, об'єктивно відображують дійсність, вони є достовірними знаннями. Приведені принципи гносеологічні положення про можливість пізнання оточуючої дійсності відносяться до всіх сфер пізнавальної діяльності людини, а отже, і до встановлення органами розслідування і судом фактів і обставин конкретної кримінальної справи. Якщо у світі немає непізнаваних речей та подій, якщо людському мисленню доступна об'єктивна істина, то, виходить, вона доступна особі, яка провадить дізнання, слідчому, прокурору і суду.

Це, однак, зовсім не означає, що людина завжди пізнає істину, що все, що людина вважає істинним, є насправді істиною. Людина здатна пізнати істину, але може і помилятися: визнати за істину те, що істиною не є. Істина доступна для суду, прокурора, слідчого та особи, яка провадить дізнання, але вони іноді помиляються. Шлях до встановлення істини важкий, але ці труднощі є перелонами практичного характеру. Вони залежать, насамперед, від можливості в кожному окремому випадку з належною всебічністю, повнотою і об'єктивністю досліджувати фактичні обставини справи, зібрати докази, за допомогою яких можна встановити з повною достовірністю ті факти, що складають предмет доказування у кримінальній справі.

Тому з повною підставою можна стверджувати, що сумнівний, юридично грамотний суб'єкт доказування, який володіє діалектичним методом і має можливість використовувати всі досягнення криміналістичної техніки і тактики, допомогу фахівців, у змозі розкрити найбільш складний, заплутаний, замаскований злочин і встановити істину у кримінальній справі.

Дещо інші погляди на концепцію істини панують у німецькому кримінальному процесі. Мета доказування у кримінальному процесі ФРН також визначається законом – це істина. Але ж сутність концепції істини у німецькому кримінальному процесі є діаметральною протилежною вітчизняній; вона виявляється у запереченні можливості досягнення у справі об'єктивної істини, виходячи з відвічної, всезагальної недосконалості людського пізнання. Все, на що здатний суддя, – це відшукати у справі істину суб'єктивну. Суддя лише намагається наблизитися до об'єктивної істини, але більше ніж суб'єктивного переконання в істині він досягнути не може. Проте більшого від нього і не вимагається. Необхідне лише суддівське переконання, не затьмарене сумнівами. Причому враховуються лише так звані "розумні" сумніви, а "абстрактно-теоретичні", "філософські" сумніви просто відкидаються. На формування суддівського переконання суттєвий вплив здійснюють емоційні, ірраціональні елементи психіки,